

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@y-su.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варг Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՍԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուզյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուլջան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՅՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻՆ ԵՎ ԿԱՏԱՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՄԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

Վահե Ենգիբարյան

*ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի
պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր*

Դատական փորձաքննությունն իրենից ներկայացնում է գիտական հետազոտության տարատեսակ, որը քրեական դատավարությունում ուղղված է հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների վերաբերյալ փաստական տվյալների տրամադրմանը:

Քննարկվող տեսանկյունից դատական փորձագիտական-հետազոտական գործունեությունը սերտորեն կապված է ապացուցման գործընթացի հետ, որն իրականացվում է հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ՝ փորձագիտական եզրակացություն տալով:

Որպես քննչական գործողության՝ դատական փորձաքննությունների նշանակման և կատարման հիմքերն ու կարգը կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով (այսուհետ՝ ՀՀ ՔԴՕ): Սակայն հարկ է նկատել, որ ի տարբերություն ՀՀ ՔԴՕ-ով սահմանված մյուս քննչական գործողությունների՝ փորձաքննության նշանակումը և կատարումն ունեն որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք էլ պայմանավորում են այս քննչական գործողության յուրահատուկ բնույթը: ՀՀ ՔԴՕ-ի նորմերի ու պրակտիկայի (քննչական, դատական և փորձագիտական) վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել փորձաքննության նշանակմանը և կատարմանն առավել բնորոշ որոշակի առանձնահատկություններ, մասնավորապես.

- փորձաքննությունը նշանակում է վարույթն իրականացնող մարմինը, կատարում է փորձագետը,
- փորձաքննությունը կատարող անձը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի կամ արհեստի որևէ բնագավառում հատուկ գիտելիքների,

- փորձաքննությունը կարող է նշանակվել և կատարվել մինչև քրեական գործի հարուցումը,

- որոշակի հանգամանքների հաստատման համար փորձաքննության նշանակումը և կատարումը պարտադիր են: Ընդ որում, դա պայմանավորված է ոչ միայն ՀՀ ՔԴՕ-ի պահանջներով, այլ նաև քննվող հանցագործության բնույթով, օրինակ՝ դատավտոտեխնիկական փորձաքննության նշանակումը և կատարումը՝ ճանապարհատրանսպորտային պատահարների վերաբերյալ քրեական գործերով, փաստաթղթաբանական փորձաքննությունները՝ կեղծ վճարային փաստաթղթեր պատրաստելու և իրացնելու վերաբերյալ գործերով և այլն:

Անդրադառնալով դատական փորձաքննությունների իրավական կարգավորման հիմնախնդիրներին՝ անհրաժեշտ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումների շրջանակում մշակված և շրջանառության մեջ դրված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը (այսուհետ՝ Նախագիծ), ի տարբերություն գործող ՀՀ ՔԴՕ-ի, դատական փորձաքննությունների հարցում որդեգրել է նորովի, գործող իրավակարգավորումներից էականորեն տարբերվող մոտեցումներ:

Քննարկենք դրանցից առավել նշանակալիները:

Այսպես՝ ի տարբերություն գործող ՀՀ ՔԴՕ-ի՝ Նախագիծը, կարևորելով դատական փորձաքննությունների ինստիտուտի դերն ու նշանակությունը, արդարացիորեն փորձաքննության նշանակումը չի համարում քննչական գործողություն, այլ դիտում է քրեական դատավարության առանձին ինստիտուտ, ապացուցողական գործողություն: Որպես ապացուցողական առանձին գործողություն՝ Նախագիծով փորձաքննությանը վերաբերող հարցերը կարգավորված են առանձին՝ գլուխ 32-ով, որը վերնագրված է «Փորձաքննությունը»:

Ընդ որում, ՀՀ ՔԴՕ գլուխ 35-ը կոչվում էր «*Փորձաքննություն կատարելը*», որը հետագայում արդարացիորեն փոփոխության ենթարկվեց և անվանվեց «*Փորձաքննություն նշանակելը և կատարելը*», չնայած որ ՀՀ ՔԴՕ 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետում, 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետում, ինչպես նաև 180-րդ հոդվածի 2-րդ մասում օգտագործվում է միայն «*փորձաքննություն նշանակել*» արտահայտությունը:

Ուշագրավ է նաև այն, որ Նախագիծը նշված գլխի 254-րդ հոդվածով միևնույն ժամանակ կարգավորում է նաև փորձաքննության

համար նմուշներ ստանալու կարգը, տեսակները, մինչդեռ ՀՀ ՔԴՕ-ն հետազոտման համար նմուշներ ստանալը համարում է առանձին քննչական գործողություն, որին նվիրված է առանձին գլուխ (*գլուխ 36*):

Հարկ է ընդգծել, որ թեև Նախագիծը հետազոտման համար նմուշների ստացումը որպես առանձին քննչական գործողություն չի նախատեսում, այնուամենայնիվ չի բացառում փորձաքննության համար նմուշ ստանալու հնարավորությունը մյուս քննչական գործողությունների կատարման ընթացքում: Այսինքն՝ չնայած այն հանգամանքին, որ Նախագծով հետազոտման կամ փորձաքննության համար նմուշ ստանալու համար առանձին քննչական գործողություն նախատեսված չէ, այնուամենայնիվ քննիչն իրավունք ունի ցանկացած քննչական գործողության ընթացքում վերցնելու փորձաքննության համար նմուշներ՝ բացառությամբ մարդուց ստացվող նմուշների: Թեև Նախագծով ուղղակիորեն սահմանված չէ, բայց ենթադրվում է, որ քննիչը մարդուց նմուշներ կարող է ստանալ միայն փորձագետի մասնակցության դեպքում, կամ էլ մարդուց նմուշներ կարող է ստանալ միայն փորձագետը, հակառակ դեպքում մարդուց նմուշների ստացումը ևս թույլատրելի կլիներ քննչական գործողությունների ընթացքում:

Ըստ այդմ՝ Նախագծի 254-րդ հոդվածի դրույթներին համապատասխան՝ մինչև փորձաքննություն նշանակելը կամ դրա կատարման ընթացքում քննիչը կամ նրա հանձնարարությամբ փորձագետը իրավասու է վերցնել մարդու, դիակի, կենդանու, նյութի կամ այլ օբյեկտի հատկությունները բնութագրող նմուշներ, եթե դրանք անհրաժեշտ են փորձաքննության կատարման համար: Նմուշ կարող են լինել արյունը, սերմնահեղուկը, մազը, եղունգների կտրվածքները, մաշկի մանրադիտակային քերծվածքները, թուքը, քրտինքը և այլ արտաթորանքները, մաշկի գծանախշերի դրոշմը, ատամների և վերջավորությունների կաղապարները, ձեռագիրը, ստորագրությունը, մարդու հմտությունն արտահայտող այլ նյութերը, ձայնագրությունը, պատրաստի արտադրանքի, հումքի, նյութերի փորձնական նմուշները, զենքը, պարկուճը, գնդակը, փամփուշտը, այլ նյութերը և առարկաները:

Փորձաքննության համար նմուշ ստանալու մասին որոշումը կայացնում է քննիչը: Այդ որոշման մեջ պետք է նշվեն նմուշ ստացող անձի անունը, ազգանունը և պաշտոնը, եթե նմուշը ստացվում է ան-

ձից, ապա նրա անունը, ազգանունը և կարգավիճակը, եթե նմուշը ստացվում է նյութից կամ այլ օբյեկտից, ապա դրա գտնվելու վայրը և դրա մասին այլ վերաբերելի տվյալներ, ստացման ենթակա նմուշի տեսակը, չափը կամ քանակը, եթե նմուշը ստացվում է անձից, ապա նմուշ հանձնելու համար նրա ներկայանալու տեղը և ժամանակը, նմուշը ստանալու նպատակը:

«Համեմատական հետազոտման նմուշ» հասկացության վերաբերյալ իրավաբանական գրականությունում տարբեր տեսակետներ կան: Անշուշտ, յուրաքանչյուր հրատարակված սահմանում պարունակում է համեմատական հետազոտման նմուշի հասկացության ճիշտ ընկալման համար հիմնական բնութագրումներ¹: Այնուամենայնիվ, ոչ բոլոր առաջարկված սահմանումներին կարելի է համաձայնել:

Որոշ ձևակերպումներում այնքան էլ հաջող օգտագործված չեն եզրույթները, չի պարունակվում «նմուշ» հասկացությունը՝ առարկաների առումով, կամ էլ մեկնաբանությունը հաշվի չի առնում այն բոլոր քննչական գործողությունները, որոնց ընթացքում կարող են նմուշներ վերցվել²:

Այսպես՝ համեմատական հետազոտման նմուշ ասելով՝ հասկացվում է՝ *«...նյութական օբյեկտ, որն անկասկած սերում է այլ օբյեկտից և հանդիսանում է նրա մասը կամ արտացոլում է նրա հատ-*

¹ St' u **Дулов А. В.**, Права и обязанности участников судебной экспертизы. Минск, 1962, էջ 165; **Петрухин И. Л.**, Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М., 1964, էջ 37; **Жбанков В. А.**, Понятие и процессуальное положение образцов для сравнительного исследования. Минск, 1965, էջ 71; **Винберг А. И.**, Производные вещественные доказательства и образцы для сравнительного исследования в советском уголовном процессе// Соц. Законность, № 3, 1966, էջ 22; **Грамович Г. И.**, Тактика использования специальных познаний в раскрытии и расследовании преступлений. Минск, 1987, էջ 32:

² St' u **Дулов А. В.**, Права и обязанности участников судебной экспертизы. Минск, 1962, էջ 165; **Петрухин И. Л.**, Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М., 1964, էջ 37; **Жбанков В. А.**, Понятие и процессуальное положение образцов для сравнительного исследования. Минск, 1965, էջ 71; **Винберг А. И.**, Производные вещественные доказательства и образцы для сравнительного исследования в советском уголовном процессе// Соц. Законность, № 3, 1966, էջ 22:

կուրթունները, որոնք ստացվում են հատուկ հետազոտությունների անցկացման համար, ճանաչվող օբյեկտի սեռային (խմբային) պատկանելության վերականգնման և ինքնության ճանաչման նպատակով, ինչպես նաև քննվող հանցագործության այլ հանգամանքների վերականգնման համար»¹:

Նշենք, որ այլ օբյեկտից անկասկած ծագման դեպքում ոչ բոլոր համեմատելի օբյեկտները կարող են համարվել նմուշներ: Օրինակ՝ ֆոնոգրաման մարդու ձայնի ձայնագրումն է մագնիսային կրիչի վրա, և այն չի ծագում այլ օբյեկտից: Նմանապես էթե դատաձգաբանական փորձաքննության իրականացման ընթացքում որպես համեմատական նյութ ներկայացվի հրազեն, ապա այն չի ծագում այլ օբյեկտից, այլ պատրաստված է արտադրական պայմաններում որպես սկզբնական օբյեկտ, և այդ դեպքում կհամեմատվեն հրազենի չափանիշները:

Մեկ այլ սահմանման համաձայն՝ *«Նմուշներն առարկաներ են, որոնք ստեղծվել կամ փոփոխվել են իրենց ապացույցների ձևավորման եղանակին նման ձևով և հենց այդ օբյեկտի ազդեցության ներքո»²:*

Գրեթե բոլոր սահմանումներում տրված է նմուշի գլխավոր առիբուտը՝ համեմատական հետազոտության համար անհրաժեշտ հատկանիշների առկայությունը նմուշում: Անկախ նրանից՝ դրանք ստեղծվել են, թե ստացվել այլ օբյեկտից, նմուշը պետք է իր մեջ պարունակի համեմատության համար բավարար և օգտակար տվյալներ իդենտիֆիկացիայի խնդիրների իրականացման համար:

Այդուհանդերձ, կարծում ենք, որ անկախ համեմատական հետազոտման նմուշի տարաբնույթ սահմանումներից՝ համեմատական հետազոտման նմուշը նյութական առարկա, օբյեկտ է, որն ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական առումով պիտանի է համեմատական հետազոտում իրականացնելու համար:

¹ St' u **Долженко Н. И.**, Понятие образцов для сравнительного исследования и их природа//Вестник криминалистики. Вып. 1, М., 2000, էջ 47:

² St' u **Орлов Ю. К.**, Гносеологическая сущность и процессуальная форма образцов для сравнительного исследования// Труды ВНИИСЕ. Вып. 5, М., 1973, էջ 178:

Քննարկման առիթ է հանդիսանում համեմատական հետազոտման նմուշների դատավարական բնույթի խնդիրը: Գործող օրենսդրությունը չի սահմանում, թե արդյոք դրանք ինքնուրույն ապացույցի արժեք ունեն: Գոյություն ունեն երկու տեսակետներ: Ըստ առաջինի՝ համեմատական հետազոտման նմուշներն ապացույցի ինքնուրույն տեսակ են և բնորոշվում են որպես իրեղեն ապացույցի տարատեսակ¹: Համաձայն երկրորդի՝ համեմատական հետազոտման նմուշներն ինքնուրույն ապացույցի արժեք չունեն²:

Մեր կարծիքով՝ պետք է էլնել հենց իրեղեն ապացույցի հասկացությունից: Ըստ ծագման բնույթի՝ իրեղեն ապացույց են այն նյութական օբյեկտները, որոնք ծագել են հանցագործության ընթացքում կամ օգտագործվել են հանցագործության իրականացման ժամանակ, հանցագործության նախապատրաստվելիս և այլն: Կարծում ենք, որ համեմատական հետազոտման նմուշների ձևը կախված է հենց օբյեկտի բնույթից: Նմուշների սահմանման ժամանակ կարելի է հիմք ընդունել ձևավորման գործընթացը:

Նմուշները, որոնք հատկապես ձեռք են բերվել համեմատական հետազոտման իրականացման համար, իրեղեն ապացույց չեն: Ճիշտ չէ իրեղեն ապացույցների թվին դասել այն օբյեկտները, որոնք ծագել են մինչև հետազոտվող դեպքի տեղի ունենալը և կապված չեն դրա հետ: Համեմատական հետազոտման նմուշները միայն առանձին դեպքերում կարող են լինել իրեղեն ապացույցներ, եթե մինչ այդ դրանք բնորոշվել են որպես այդպիսին:

Ուետք է նշել, որ գործող ՀՀ ՔԴՕ-ն թվարկում է գիտելիքների այն բնագավառները, որոնց գիտական տվյալները կարող են կիրառվել գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների բացա-

¹ Տե՛ս **Дулов А. В.**, Права и обязанности участников судебной экспертизы. Минск, 1962, էջեր 168-169; **Галкин В. М.**, Средства доказывания в уголовном процессе. Ч. 1, М., 1967, էջ 32; **Рахунов Р. Д.**, Вещественные и письменные доказательства в советском уголовном процессе//Ученые записки ВИЮН. Вып. 10, М., 1959, էջեր 208-209:

² Տե՛ս **Белкин Р. С.**, Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. М., 1964, էջեր 166-167; **Винберг А. И.**, Образцы для сравнительного исследования. М., 1962, էջեր 45-49; **Жбанков В. А.**, Получение образцов для сравнительного исследования. М., 1992, էջ 5; **Селиванов Н. А.**, Вещественные доказательства. М., 1971, էջեր 12, 15:

հայտման համար փորձաքննություն նշանակելու և կատարելու, ինչպես նաև վարույթին այլ մասնագիտական օժանդակություն ցուցաբերելու ճանապարհով: Այդ բնագավառներն են *գիտությունը, տեխնիկան, արհեստը և արվեստը*:

Տարբեր երկրների օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատական փորձաքննության իրականացման գործընթացում կիրառման ենթակա հատուկ գիտելիքների պատկանելիության ոլորտների թվարկման վերաբերյալ պետությունների մոտեցումները տարբեր են: Օրինակ՝ Գերմանիայում այդ բնագավառներն են գիտությունը, արվեստը և առևտուրը, Ֆրանսիայի քրեական դատավարությունում ընդամենը խոսքը գնում է տեխնիկական բնույթի հարցերի մասին, Շվեյցարիայի քրեադատավարական օրենսդրությամբ հատուկ գիտելիքների կամ դրանց պատկանելիության բնագավառների մասին ընդհանրապես չի նշվում: ԱՄՆ-ում հատուկ գիտելիքների պատկանելիության բնագավառը սահմանվում է ոչ սպառնիչ թվարկումով՝ գիտության, տեխնիկայի կամ այլ բնագավառի հատուկ գիտելիքներ¹:

Այս իմաստով Նախագծի 252-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. *«Փորձաքննություն կատարվում է, երբ վարույթի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելու նպատակով անհրաժեշտ են գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառում, այդ թվում՝ համապատասխան հետազոտությունների մեթոդիկայի բնագավառում հատուկ գիտելիքներ»*:

Ինչպես նկատում ենք, ի տարբերություն գործող ՀՀ ՔԴՕ 243-րդ հոդվածի 1-ին մասի, որը սահմանում է փորձաքննության կատարման համար անհրաժեշտ հատուկ գիտելիքների սպառնիչ շրջանակը՝ *«... գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի, այդ թվում՝ համապատասխան հետազոտությունների մեթոդիկայի բնագավառում հատուկ գիտելիքներ»*, Նախագիծը չի սահմանափակել հատուկ գի-

¹ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս *Ենգիբարյան Վ. Գ.*, Դատական փորձաքննությունների արդի հիմնախնդիրները, մենագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2007; *Ենգիբարյան Վ., Դավթյան Լ., Չախոյան Ա.*, Դատական փորձագիտության տեսություն (Ծագումնաբանությունը, արդի հիմնախնդիրները և կատարելագործման հեռանկարները), գիտական ձեռնարկ, խմբ. *Վ. Գ. Ենգիբարյան*, Երևան, «Անտարես» հրատ., 2012, էջեր 36-43:

տելիքների բնագավառները՝ օգտագործելով «կամ այլ բնագավառում» արտահայտությունը:

Կարծում ենք՝ ՀՀ օրենսդրությամբ հատուկ գիտելիքների պատկանելության ոլորտների սպառիչ թվարկումն արդարացի չէ: Բանն այն է, որ քրեադատավարական հարաբերություններում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ գործի որոշակի հանգամանքների բացահայտման համար կիրառել այնպիսի գիտելիքներ, որոնք չպատկանեն գիտության, տեխնիկայի, արհեստի կամ արվեստի ոլորտին, սակայն որպես այդպիսին՝ հանդիսանան հատուկ գիտելիքներ՝ իրենց ոչ հանրամատչելիության և տվյալ մասնագիտությանը, որակավորմանը, փորձին կամ հմտություններին որոշակի անձի կողմից տիրապետելու ուժով, և ենթակա լինեն կիրառման որոշակի գործով: Ավելին, հատուկ գիտելիքների բնագավառների սպառիչ թվարկումը կարող է արգելք հանդիսանալ դատական պրակտիկայում այդ բնագավառներից դուրս այլ հատուկ գիտելիքների կիրառման համար, ինչը ճիշտ չէ:

Նախագծի 252-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ փորձաքննությունը կատարվում է անկախ վարույթին ներգրավված այլ անձանց մոտ հատուկ գիտելիքների առկայությունից: Համանման դրույթ ամրագրված է նաև գործող ՀՀ ՔԴՕ 243-րդ հոդվածում: Հետևաբար փորձաքննության նախաձեռնման տեսանկյունից հատուկ գիտելիքների հասկացության և շրջանակի ճշգրտումն ուղղակի անհրաժեշտություն է: Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ թե՛ հայրենական, թե՛ արտասահմանյան մասնագիտական գրականության մեջ երկար ժամանակ հատուկ գիտելիքների հասկացության ու բովանդակության հարցը առանձին քննարկման առարկա է, ընդ որում, ինդրո առարկայի վերաբերյալ գիտնականների մոտ դեռևս միասնական ձևավորված մոտեցում գոյություն չունի¹:

¹ Հատուկ գիտելիքների հասկացության սահմանման վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս **Белкин Р. С.**, Криминалистическая энциклопедия. М., 2000; **Додин Е. В.**, Доказывание и доказательства в правоприменительной деятельности органов советского государственного управления. Киев; Одесса, 1976; Энциклопедия судебной экспертизы/ Под ред. **Т. В. Аверьянова** и **Е. Р. Россинской**. М., 1999; **Надгорный Г. М.**, Гнесеологические аспекты понятия «специальные знания»// Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 21, Киев, 1980, էջ 37; **Махов В. Н.**, Использование знаний сведущих лиц при расследо-

Նկատի ունենալով, որ հայրենական մասնագիտական գրականության մեջ դատական փորձագիտության տեսության ոլորտի տարբեր հետազոտությունների շրջանակներում խնդիրն առավել հանգամանորեն վերլուծվել է¹, միայն նշենք, որ միանգամայն ընդունելի է Ա. Չախոյանի տեսակետը, համաձայն որի՝ բոլոր դեպքերում «հատուկ գիտելիքը»՝

- չի կարող լինել քրեական և քրեադատավարական գիտելիքը,
- չի կարող հանդիսանալ հանրահայտ կամ հանրամատչելի գիտելիքը,
- մարդու մասնագիտական պատրաստվածության և մասնագիտական փորձի արդյունք է,
- այն կիրառվում է քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերում և կարգով՝ ապացուցողական կամ կողմնորոշիչ տեղեկություններ ստանալու նպատակով²:

вании преступлений. М., 2000, էջեր 38-39; **Сахнова Т. В.**, Судебная экспертиза. М., 2000, էջեր 9-10; **Корузов Ю. Г.**, Правовые основания применения научно-технических средств при расследовании преступлений, М., 1974, էջեր 17-78; **Эксархопуло А. А.**, Специальные знания и их применение в исследовании материалов уголовного дела. СПб, 2005, էջեր 62-92; **Россинская Е. Р.**, Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. М., 2005, էջ 17; **Россинская Е. Р.**, Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве// Журнал Российского права. № 5, 2001, էջեր 5-7; **Нестеров А. В.**, Концептуальные основы использования специальных познаний в раскрытии и расследовании преступлений. Автореф. дисс. М., 2001, էջեր 15-16; **Махов В. Н.**, Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений. М., 2000, էջեր 46-47 և ուրիշներ:

¹ Մանրամասն տե՛ս **Ենգիբարյան Վ. Գ.**, Դատական փորձաքննությունների արդի հիմնախնդիրները, մենագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2007; **Ենգիբարյան Վ., Դավթյան Լ., Չախոյան Ա.**, Դատական փորձագիտության տեսություն (Օագումնաբանությունը, արդի հիմնախնդիրները և կատարելագործման հեռանկարները), գիտական ձեռնարկ, խմբ. **Վ. Գ. Ենգիբարյան**, Երևան, «Անտարես» հրատ., 2012 և այլն:

² Տե՛ս **Չախոյան Ա. Ս.**, Մասնագետի հատուկ գիտելիքների և դրանց կիրառման քրեադատավարական և կրիմինալիստիկական հիմնախնդիրները, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2013, էջ 80:

Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ «հատուկ գիտելիքներ» եզրույթի հետ սերտորեն կապված է նաև «հմտություններ» հասկացությունը, որը պայմանավորված է փորձաքննությունների կատարման համար անհրաժեշտ հատուկ գիտելիքների կիրառական նշանակությամբ: Անշուշտ, հատուկ գիտելիքների կիրառումը փորձագետից պահանջում է նաև նշված բնագավառում որոշակի հմտություններ: Ընդ որում, վերջինս անհրաժեշտ պայման է նաև փորձագետի ձեռնհասության ապահովման, ինչու չէ նաև՝ եզրակացության գնահատման նպատակով:

Այս տեսանկյունից որոշ հեղինակներ հատուկ գիտելիքների սահմանման մեջ ընդգրկում են նաև որոշակի հմտությունները: Մասնավորապես Գ. Ի. Գրամովիչը հատուկ գիտելիքները բնորոշում է հետևյալ կերպ. «Քրեական դատավարության իմաստով հատուկ գիտելիքները համակարգված գիտական գիտելիքներ, ունակություններ և հնարքներ են մարդկային գործունեության որոշակի ոլորտում (բացառությամբ դատավարական իրավունքի ոլորտի գիտելիքների), որոնք ձեռք են բերվում նպատակաուղղված մասնագիտական նախապատրաստության և աշխատանքի փորձի շնորհիվ, կիրառվում են ապացույցների և հանցագործության մասին կողմնորոշող տեղեկություն ստանալու նպատակով, ինչպես նաև նպաստում են տեխնիկական միջոցների և գործի համար կարևորություն ունեցող էական հանգամանքների հայտնաբերմանը և ապացույցներին վերաբերող աշխատանքային հնարքների բացահայտմանը»¹:

Իսկ Ա. Ա. Զատակովը և Յու. Ն. Օրոպայը պնդում են, որ «դատավարությունում հատուկ գիտելիքներ ասելով՝ պետք է հասկանալ իրագել անձանց պրակտիկայում ստուգված մասնագիտական գիտելիքները, նրանց կարողությունը՝ օգտագործելու գիտատեխնիկական միջոցներ, և հնարքներ՝ քննչական գործողության ընթացքում ապացույցների հայտնաբերման, ամրագրման և ուսումնասիրության նպատակով»²:

¹ Ст' у Грамович Г. И., Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений. МВШ МВД СССР, 1987, էջ 12:

² Ст' у Затаков А. А., Орлопай Ю. Н., Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений. Киев, 1980, էջ 81:

Ինչպես նկատում ենք, վերը նշված հեղինակները միանգամայն արդարացիորեն հատուկ գիտելիքների հասկացության բնորոշումը կապում են գործնական հմտությունների հետ, որը կարևոր նախապայման է պատշաճ փորձագիտական հետազոտության իրականացման համար: Թերևս այս տրամաբանությամբ է Նախագծի տարբեր հոդվածներում օգտագործվում «հատուկ գիտելիքներ և հմտություններ» արտահայտությունը:

Մասնավորապես Նախագծի 59-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. *«Փորձագետը վարույթի առարկայով չշահագրգռված այն անձն է, ով, վարույթն իրականացնող մարմնի կամ վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից ներգրավվելով, հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների օգտագործմամբ օժանդակում է վարույթին...»:*

Ընդ որում, նույն հոդվածի երրորդ մասի համաձայն՝ փորձագետը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի **բավարար** հատուկ գիտելիքների:

Կարծում ենք, հատուկ գիտելիքների բավարար լինելը որոշակիորեն պայմանավորված է նաև տվյալ բնագավառում հմտությունների, այսինքն՝ որոշակի փորձի, աշխատանքային ստաժի, մասնագիտացման և այլ ձեռքբերումների տիրապետման հետ:

Այս ենթատեքստում նշենք, որ վերը ներկայացված և մյուս հեղինակների արտահայտած կարծիքների, ինչպես նաև ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության ընդհանուր վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ հատուկ գիտելիքները իրավունքի հետ կապ չունեցող գիտելիքներ են, քանի որ ՀՀ ՔԴՕ 84-րդ և 85-րդ հոդվածների 3-րդ մասերը համապատասխանաբար սահմանում են. *«Քրեական գործով վարույթում իրավաբանական հարցերով մասնագետ չի ներգրավվում», «Քրեական գործով վարույթին իրավաբանական հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում»:* Մինչդեռ Նախագծի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ *«Քրեական գործով վարույթին Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի կամ միջազգային իրավունքի հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում»:*

Իհարկե մասնագիտական գրականության մեջ վիճելի է իրավաբանական որոշ գիտելիքների՝ հատուկ գիտելիքներին վերագրման հարցը, սակայն վերջին տարիներին իրավաբանական գրականության մեջ զերակշռում են հանցագործությունների քննության ընթաց-

քում իրավագիտության բնագավառի գիտելիքների՝ հատուկ գիտելիքներին վերագրման հարցի կապակցությամբ տեսակետները¹:

Խնդրո առարկայի վերաբերյալ խիստ բացասական վերաբերմունքը վերջին տարիներին աստիճանաբար իր տեղը զիջում է առավել հանդուրժողական մոտեցմանը: Տ. Վ. Ավերյանովան², ով խիստ դեմ է արտահայտվել իրավական որոշ գիտելիքներ հատուկ գիտելիք համարելուն, վերջիվերջո խոստովանում է, որ հետաքրքիր է Յու. Գ. Օրլովի այն տեսակետը, որի համաձայն՝ *«Իրավաբանական փորձաքննության առարկա, եթե այդպիսին կպահանջվի, կարող է լինել միայն հարցն այն մասին, թե որ օրենքը կամ ենթաօրենսդրական ակտն է ենթակա կիրառման տվյալ գործով»*³:

Իսկ Ե. Ռ. Ռոսինսկայայի կարծիքով էլ՝ «հասունացել է անհրաժեշտությունը օրինականացնելու իրավաբանական փորձաքննությունների կատարումն այն դեպքերում, երբ քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերով անհրաժեշտ են ուսումնասիրություններ հատուկ իրավաբանական գիտելիքների կիրառմամբ, որոնց չեն տիրապետում քննիչը, դատարանը կամ վարչական իրավախախտում քննող անձը»⁴:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիքներ կան փորձագետներին իրավական հարցեր առաջադրելու թույլատրելիության

¹ Տե՛ս **Эксархопуло А. А.**, Специальные знания и их применение в исследовании материалов уголовного дела. СПб, 2005, էջեր 62-92; **Россинская Е. Р.**, Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. М., 2005, էջ 17; **Россинская Е. Р.**, Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве// Журнал Российского права. № 5, 2001, էջեր 5-7; **Չախյան Ա. Ս.**, Հատուկ գիտելիքների հասկացությունը և նշանակությունը քրեական դատավարությունում//«Պետություն և իրավունք», № 2, (28), Երևան, 2005, էջեր 76-77:

² Տե՛ս **Аверьянова Т. В.**, Судебная экспертиза. Курс общей теории. М., «Норма», 2006, էջ 81:

³ Տե՛ս **Орлов Ю. К.**, Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. М., 2005, էջ 20:

⁴ Տե՛ս **Россинская Е. Р.**, Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. М., 2005, էջ 17:

վերաբերյալ¹, և առաջարկվում է հանցագործության առանձին տեսակների քննության ժամանակ «իրավական փորձաքննության» նշանակելու թույլատրելիությունը, չնայած իրավաբանական գիտելիքների օգտագործման հարցը փորձագետի եզրակացության մեջ չպետք է նշվի²:

Այսպես, օրինակ, Գերմանիայի Դաշնության օրենսդրությունը, այս կամ այն կերպ չսահմանափակելով հատուկ գիտելիքների պատկանելության ոլորտը, թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև իրավաբանական բնույթի հարցերի պարզաբանման համար, երբ դատավորը բավարար գիտելիքներ չունի տվյալ իրավական ոլորտի վերաբերյալ³: Նման մոտեցումը արդարացի է այն պարզ պատճառով, որ դատավորը չի կարող տիրապետել հայրենական և օտարերկրյա իրավունքի բոլոր աղբյուրներին, և նման դեպքերում ավելի արդյունավետ կլինի դատավորին իրավական օգնություն ցուցաբերել, քան վերջինիս թողնել ինքնուրույն պարզաբանել, ենթադրենք, իրեն քիչ հայտնի օտարերկրյա իրավունքի որևէ օրենսդրական ակտ:

Մեր կարծիքով՝ հանցագործությունների քննության և լուծման ընթացքում քննիչները և դատավորները իրավական խնդիրները պետք է կարողանան ինքնուրույն լուծել, և «հատուկ գիտելիքներ» հասկացությունը պետք է թույլատրվի միայն առանձին իրավաբանական գիտելիքների հետ կապված:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ մեզ համար ընդունելի է Վ. Ն. Մախովի առաջարկը, համաձայն որի՝ «հատուկ գիտելիքների» թվին պետք է դասել նաև որոշ իրավական գիտելիքներ՝ բացառելով քննիչների և դատավորների մասնագիտական գիտելիքները: «...Քննիչի

¹ Տե՛ս **Арсеньев В. Д., Заболоцкий В. Г.**, Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. Красноярск, 1986, էջեր 1-5; **Грамович Г. И.**, Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений. МВШ МВД СССР, 1987, էջեր 10-11:

² Տե՛ս **Нестеров А. В.**, Концептуальные основы использования специальных познаний в раскрытии и расследовании преступлений. Автореф. дисс. М., 2001, էջեր 15-16:

³ Տե՛ս **Давтян А. Г.**, Гражданский процесс в Германии и странах СНГ. Ереван, 2000, էջ 168:

(դատավորի) մասնագիտական գիտելիքներն իրավական գիտելիքներ են, բայց ոչ բոլորը, այլ ամենից առաջ քրեական իրավունքի, քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի գիտելիքները: Բուհում ուսումնասիրելով տնտեսական, աշխատանքային, միջազգային իրավունք և մի շարք այլ ճյուղային իրավական գիտություններ քննիչները կարող են իրենք իսկ տիրապետել իրավունքի համապատասխան ճյուղերի ոչ բարդ իրավաբանական հարցերում: Բայց իրավաբանների մեջ նույնպես կա մասնագիտացում: Միսլ կլինեն քննիչի կողմից անտեսել իրավական գործունեության նեղ ոլորտում մասնագիտացող իրավաբանների՝ իրենց մասնագիտական գործունեության սահմաններից անցնող խորը գիտելիքները»¹:

Մ. Կ. Տրեուշնիկովի բնորոշմամբ՝ «Դատավորները գիտեն օրենքը և իրավունքը», այդ իսկ պատճառով նորմերի մեկնաբանության, կիրառման և այլ իրավաբանական հարցերի լուծումը պետք է իրականացնեն հենց նրանք, իսկ փորձագետները՝ «փաստերի վկաներն են»։ վերջիններս միայն փաստերն են հաստատում կամ ժխտում²:

Այս մոտեցման հիմքում հատկապես ընկած է թե՛ ռոմանագերմանական և թե՛ անգլոսաքսոնական իրավական համակարգերում ավանդաբար գործող *jura (iura) novit curia* սկզբունքը (կանխավարկածը), որը լատիներենից թարգմանաբար նշանակում է՝ «*դատավորները գիտեն իրավունքը*», «*դատարանին իրավունքը հայտնի է*»: Մինևնույն ժամանակ *jura novit curia* սկզբունքը թույլ է տալիս որոշակի բացառություններ, որոնք են, մասնավորապես, օրենքի սահմանադրականության որոշումը մասնագիտացված դատարանների կողմից կամ միջազգային իրավունքի կիրառման հիմնավորումը միջազգային իրավական վեճերով և այլն:

Մեր օրենսդրության պայմաններում նույնպես գործում է *jura novit curia* կանխավարկածը, այդ իսկ պատճառով իրավունքի հարցերի ընկալման և մեկնաբանման համար դատավարությունում նախատեսված չէ իրավական փորձաքննության նշանակման կամ փորձագետի ներգրավման հնարավորություն:

¹ Տե՛ս **Махов В. Н.**, Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений. М., 2000, էջեր 46-47:

² Տե՛ս **Треушников М. К.**, Судебные доказательства, М., 2004, էջ 190:

Կարծում ենք՝ ժամանակակից պայմաններում քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական դատավարությունում իրավունքի հարցերով փորձաքննության նշանակման և անցկացման հնարավորությունը վերանայման կարիք ունի, հատկապես եթե հաշվի առնենք նաև, որ *jura novit curia* սկզբունքը թույլ է տալիս մի շարք բացառություններ դրանից: Այս առումով պետք է նշել, որ, օրինակ, Անգլիայի 1972 թ. «Ապացույցների մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ անձը, ով համապատասխան որակավորում ունի իր գիտելիքների կամ փորձի համաձայն, իրավասու է տալ փորձագիտական եզրակացություն օտարերկրյա պետության իրավունքի կապակցությամբ: Այսինքն՝ Անգլիայում օտարերկրյա իրավունքի հարցերով թույլատրվում է ստանալ փորձագետի (մասնագետի) եզրակացություն, որը *jura novit curia* սկզբունքի բացառություններից է¹: Ավելացնենք նաև, որ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձաքննության նշանակման և նման փորձագիտական եզրակացության թույլատրելիությունը բնորոշ է հատկապես ընդհանուր իրավունքի երկրներին՝ Ավստրալիա, Նոր Զելանդիա, Հարավային Աֆրիկա և այլն²:

Մեր կարծիքով՝ հատկապես քրեական գործերով միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում իրականացվող հանցագործությունների քննության գործընթացում ծագող իրավական հարցերով ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ վարույթն իրականացնող մարմնին պետք է իրավունք վերապահել այդ հարցերով փորձագետ ներգրավելու՝ գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները համապատասխան փորձագիտական եզրակացությամբ կամ կարծիքով հաստատելու համար: Նման կարգավորման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է միջազգային հանցավորության զարգացման տեմպերով, ինչպես նաև այն հանգամանքով, որ օտարերկրյա և միջազգային իրավունքը, դրանց բովանդակությունը կազմող դրույթները և միջազգային իրավական եզրաբա-

¹ *Jura novit curia* սկզբունքի բացառություններից է նաև, օրինակ, օրենքի սահմանադրականության որոշումը մասնագիտացված դատարանների կողմից կամ միջազգային իրավունքի կիրառման հիմնավորումը միջազգային իրավական վեճերով և այլն:

² Տե՛ս **Freckelton I. Selby H.** Expert evidence. Holmes Beach, Florida, 1993, էջեր 1/1558-1/1560:

նությունը կազմում են հատուկ գիտելիքների առանձին բնագավառներ, որոնց լավագույնս կարող են տիրապետել այդ բնագավառում մասնագիտացված (որակավորված) իրավագետները: Չնայած այդ գիտելիքները վերաբերում են իրավունքի հարցերին և իրենց բնույթով իրավաբանական են՝ այնուամենայնիվ նպատակահարմար չէ սահմանափակել այդ հարցերով փորձաքննություն նշանակելու կամ այլ կերպ փորձագետ ներգրավելու վարույթն իրականացնող մարմնի իրավունքը: Օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձագետ ներգրավելու իրավասության սահմանման անհրաժեշտությունը բխում է նաև գործի արդարացի քննության և ողջամիտ ժամկետում որակյալ արդարադատության իրականացման շահերից:

Այսպիսով, կարծում ենք, նպատակահարմար կլինեք Նախագծի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասում *jura novit curia* սկզբունքից սահմանել բացառություն՝ վարույթն իրականացնող մարմնին թույլ տալով ներգրավելու փորձագետ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով՝ սահմանելով հետևյալ կերպ. «Քրեական վարույթին իրավաբանական հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում՝ բացառությամբ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձագետի ներգրավման դեպքերի»:

Նախագծի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասում քրեական վարույթում ապացույցների տեսակների շարքում, որպես ապացույցների ինքնուրույն տեսակներ, ի թիվս այլոց, նախատեսված են նաև փորձագետի եզրակացությունը, փորձագետի կարծիքը և փորձագետի ցուցմունքը, ինչը պայմանավորված է փորձագետի՝ որպես քրեական դատավարության սուբյեկտի քրեադատավարական դերի ու կարգավիճակի որոշակի փոփոխության հետ:

Ինչպես նկատում ենք, Նախագծով վարույթին փորձագետի մասնակցությունը ամփոփվում է դատավարական այնպիսի փաստաթղթերով, ինչպիսիք են՝ *փորձագետի եզրակացությունը, կարծիքը և ցուցմունքը*: Նման մոտեցումը առանձնահատուկ է նրանով, որ ապացույցների այսպիսի տեսակների ամբողջական ցանկը տարբեր երկրների քրեադատավարական օրենսդրության մեջ չի հանդիպում:

Փորձագետի ներգրավման արդյունքում ձեռք բերվող ապացույցի տեսակի վերաբերյալ իրավական կարգավորումները տարբեր իրավական համակարգերում տարբեր են: Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում փորձագետի եզրակացությունը այդ բառի մայրցամաքային իրավական իմաստով հայտնի չէ: Այստեղ ընդունված է փորձագետի եզրակա-

ցույթունն անվանել expert testimony¹, Մեծ Բրիտանիայում, Ավստրալիայում և ընդհանուր իրավունքի այլ երկրներում՝ expert report կամ expert opinion²: Փորձագետի եզրակացության ապացուցողական նշանակությունը շեշտելու համար արտասահմանյան երկրներում օգտագործվում են նաև expert evidence, forensic evidence կամ scientific evidence եզրույթները³: Բոլոր դեպքերում, անկախ նրանից, թե փորձագետի եզրակացությունն ինչ անվանում ունի այս կամ այն երկրում, թե՛ ռոմանագերմանական, թե՛ անգլոսաքսոնական իրավական համակարգերում այն քրեական գործով վարույթի ընթացքում օգտագործվում է որպես ապացույց:

Անշուշտ, փորձագետի եզրակացության, կարծիքի, ինչպես նաև ցուցմունքի՝ որպես ապացույցների առանձին տեսակների մասին կարելի է երկար դատողություններ անել, սակայն հարկ ենք համարում հատկապես անդրադառնալ ապացույցների նշված տեսակների ձևի հարցին:

Այսպես՝ թե՛ փորձագետի եզրակացության և թե՛ կարծիքի համար Նախագիծը սահմանում է պարտադիր գրավոր ձև:

Արտասահմանյան երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ փորձագետի եզրակացության ձևի որոշումը հիմնականում թողնված է քննիչ դատավորի կամ դատարանի իրավասությանը (Հոլանդիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա)՝ բացառությամբ մինչդատական վարույթի ընթացքում մեղադրողի կամ նախնական քննություն իրականացնող մարմինների կողմից նշանակվող փորձաքննության, որի դեպքում եզրակացությունը տրվում է գրավոր: Այս իմաստով, թերևս, նպատակահարմար կլինեք քրեադատավարական օրենսդրությամբ փորձագետի եզրակացության ձևի ընտրությունը դատական քննության փուլում թողնել դատարանին, իսկ մինչդատական վարույթի ընթացքում սահմանել փորձագետի եզրակացության պարտադիր գրավոր ձև: Դա հնարավորություն կտա խուսափելու փորձաքննություն նշանակելու և կատարելու հետ կապված դատավարական և հետագո-

¹ Տե՛ս **Henderson C.** Expert witness. In **Siegel J. A., Saukko P. J., Knapfer G.C. (Eds.)** Encyclopedia of Forensic Sciences. New York, 2000, Volume 2, էջեր 724-729:

² Տե՛ս **Freckelton I., Selby H.**, Expert evidence. Holmes Beach, Florida, 1993, էջեր 1/5021-1/5026:

³ Տե՛ս **Giannelli P. C., Imwinkelried E. J.**, Scientific evidence, Virginia, 1986, էջեր 149-174:

տական գործընթացի ձգձգումներից այն դեպքերում, երբ հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման համար երկարատև և բարդ հետազոտություններ կատարելու անհրաժեշտություն չկա, և փորձագետը կարող է, դատական քննության ընթացքում նյութերը հետազոտելով, հանգել որոշակի հետևությունների և բանավոր կերպով դրանք արտահայտել դատարանում, որոնք էլ մտցվում են դատական նիստի արձանագրության մեջ և օգտագործվում որպես ապացույցներ:

Նույնը վերաբերում է նաև փորձագետի կարծիքին: Իր մասնագիտական գիտելիքների կիրառման միջոցով քննչական և դատավարական գործողությունների կատարմանն աջակցելու արդյունքում որոշակի հետևությունների հանգելու դեպքում փորձագետին պետք է իրավունք վերապահվի մինչդատական վարչություն իր կարծիքը ներկայացնել գրավոր, իսկ դատական քննության փուլում՝ բանավոր՝ դատարանի թույլտվությամբ:

Ինչ վերաբերում է փորձագետի ցուցմունքի ձևին, ապա, ի տարբերություն Նախագծի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված ցուցմունքների մյուս տեսակների, որոնք, ըստ Նախագծի, կարող են լինել բանավոր կամ գրավոր, փորձագետի եզրակացության մասին որևէ նշում չկա: Կարծում ենք՝ փորձագետի ցուցմունքների համար նույնպես պետք է սահմանել այլընտրանքային ձև՝ *գրավոր կամ բանավոր*, որի ընտրությունը կարող է թողնվել վարչության իրականացնող մարմնին՝ նախնական քննության կամ դատական քննության մարմիններին՝ ելնելով գործի հանգամանքներից:

Նախագծով փորձագետի ցուցմունքը որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակ սահմանելը միանգամայն տեղին է և արդարացված, որը լրացնում է քրեադատավարական օրենսդրության տարիներ շարունակ գոյություն ունեցող բացը: Այդուհանդերձ, փորձագետի ցուցմունքի՝ Նախագծով սահմանված նպատակը, այն է՝ եզրակացությունը կամ կարծիքը ճշգրտելը կամ պարզաբանելը, խիստ սահմանափակ է թվում, քանի որ գործնականում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ փորձագետին հարցաքննելու և նրանից ցուցմունք վերցնելու ոչ թե արդեն իսկ տրված եզրակացությունը կամ կարծիքը պարզաբանելու կամ ճշգրտելու նպատակով, այլ գործի համար նշանակություն ունեցող այնպիսի փաստեր հաստատելու համար, որոնք եզրակացության կամ կարծիքի առարկան չեն կազմել: Այդ փաստերը կարող են լինել այնպիսի հանգամանքներ, որոնց

վրա հիմնվել է փորձագետը եզրակացությունը կազմելիս կամ կարծիքը շարադրելիս: Ընդ որում, այդ փաստերի առկայության կամ բացակայության հավաստումը պահանջում է հատուկ գիտելիքներ:

Այսպիսով՝ ամփոփելով կարող ենք հավաստել, որ դատական փորձաքննությունների քրեադատավարական ինստիտուտի իրավական հիմքերի կատարելագործման առումով Նախագիծը, ի տարբերություն գործող քրեադատավարական օրենսդրության, լուրջ առաջընթաց է արձանագրել, սակայն, կարծում ենք, գործնականում Նախագծի դրույթների լիարժեք իրագործման, ինչպես նաև փորձագիտական գործունեության արդյունքների քրեադատավարական արժանահավաստության ապահովման համար դեռևս անհրաժեշտ է Հայաստանի Հանրապետությունում մշակել և ընդունել փորձագիտական գործունեության ոլորտը կարգավորող օրենսդրություն, որը կկարգավորի պետական վերահսկողության կառուցակարգերը, գործունեության այս տեսակի կազմակերպման սկզբունքներն ու չափանիշները, առանձին տեսակներին ներկայացվող պահանջները և այլն:

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ В КОНТЕКСТЕ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Ваге Енгибарян

*Профессор кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
доктор юридических наук*

В рамках судебно-правовых реформ в РА разработан проект нового Уголовно-процессуального кодекса РА. Проект нового УПК РА, в отличие от действующего, содержит новые подходы к аспекту повышения роли судебных экспертиз, в частности, назначение экспертизы рассматривается не как следственное действие, а как отдельное доказательственное процессуальное действие, претерпел изменение статуса и роли эксперта, в числе доказательств будет содержаться не только заключение эксперта, но и мнение и показание эксперта. Мы провели сравнительный правовой анализ действующего УПК РА и Проекта нового УПК РА. По мнению автора, предусматриваемые

изменения значительно увеличат возможности использования специальных знаний в процессе расследования, но тем не менее необходима разработка и принятие в РА соответствующих законодательных актов, регулирующих процесс организации экспертной деятельности.

INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF FORENSIC EXPERTISE IN THE CONTEXT OF CRIMINAL-PROSEDURE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Vahe Yengibaryan

Professor at the YSU Chair of Criminal Procedure and Criminalistics, Doctor of Legal Sciences

Within the framework of the judicial reforms in the RA, the Draft of new Criminal Procedure Code of the RA is prepared. The Draft includes new approaches towards the judicial expertise, in particular, initiation of forensic expertise is not investigative action any more, it is evidenciary-prosedural action, changed in the status and role of the forensic expert, types of evidences include not only expert conclusion, but also expert opinion and testimony. The author provides a comparative legal analyses between the current Criminal Procedure Code of the RA and the Draft of the new Criminal Procedure Code. According to the author`s opinion, planned changes will make a significant change during usage of special knowledge in the process of the investigation, but any way the preparation of new relevant legislation is also needed.

Բանալի բառեր - դատական փորձաքննություն, հատուկ գիտելիքներ, քրեական դատավարության օրենսգիրք, օրենսդրական փոփոխություններ, փորձագետ

Ключевые слова: судебная экспертиза, специальные знания, уголовно-процессуальный кодекс, законодательные поправки, эксперт

Key words: forensic expertise, special knowledge, criminal procedure code, legal amendments, expert